Martin MUSÍLEK (ed.), *Ceny – mzdy – peníze: ekonomické myšlení ve středověkých a raně novověkých městech*

Praha, Argo 2023, 368 stran, ISBN 978 8025740620

V nakladatelství Argo v ediční řadě *Historické myšlení* vyšla kolektivní monografie věnovaná problematice hospodářských a sociálních dějin středověku a raného novověku, se zvláštním důrazem na městské prostředí a jeho ekonomické mechanismy. V desítce studií autoři postupně pojednávají o domácím i zahraničním obchodu. Kladou si otázku, jakým způsobem byl podporován či naopak omezen. Analyzují finanční vztahy měšťanů, ceny a jejich proměny, městskou fiskální správu i specifické rysy peněžního oběhu. Při pozornějším pohledu je patrné, že v knize silněji převažují studie zaměřené na poměry konkrétních lokalit a měst, zatímco texty s obecnějším přesahem zůstávají ve stínu. Pozornost autoři zaměřili na prostředí českých zemí, ovšem významnější překročení hranic zemí Koruny české by vzhledem k uvedené zahraniční pramenné základně mohlo významně napomoci zasazení problematiky do rámce středoevropského prostoru.

Jednotlivé studie jsou řazeny chronologicky. První z nich, v níž editor publikace Martin Musílek ve spolupráci s Pavlem Taiblem úspěšně propojili svědectví písemných pramenů s archeologickými poznatky, pojednává o Týnském dvoře. Na základě těchto zdrojů přesvědčivě rekonstruují nejen hospodářský význam zmíněného prostoru, ale také komplikované vlastnické a patronátní vztahy mezi vyšehradskou a pražskou kapitulou i rozpory pražského měšťanstva ve 13. a 14. století. Všichni aktéři se přitom patronátně vztahovali k Týnskému chrámu, čímž se celý prostor stával místem nejen ekonomické, ale i institucionální a právní konkurence – souběžně zde vedle sebe tak působili městští i královští úředníci a střetávali se s nároky panovníka, církve i městské samosprávy o soudní pravomoc, vybírání ungeltu a kontrolu nad cizími kupci. Studie je nejen pramenně bohatá, ale i interpretačně podnětná a vnáší do problematiky mnohé nové nuance – především rozkrytí role zámožných městských klanů při pronájmu ungeltu, fungování Týna jako celnice a popis právního omezování přímého prodeje mezi cizími kupci.

Zcela mimořádný přínos spatřuji ve studii Tomáše Klíra, která se soustředí na cenové poměry na Chebsku a jejich srovnání s českým prostředím i dalšími regiony střední Evropy. Autor zde velmi úspěšně vyvrací dřívější domněnku

starší české historiografie o odlišnosti cenových relací Chebska od zbytku Čech; naopak na základě rozsáhlého korpusu pramenů (například knihy městských příjmů a vydání) ukazuje jeho jasnou provázanost s Norimberkem a Vratislaví. Tato srovnání přitom nepůsobí formálně či účelově, ale vyrůstají z autorovy hluboké znalosti pramenů a jeho schopnosti zachytit širší hospodářské vazby a mechanismy. Domnívám se, že právě toto zdůraznění provázanosti regionů je nejcennějším přínosem textu.

Kapitola Ondřeje Vodičky představuje další sondu do problematiky, které se autor dlouhodobě věnuje, totiž exulantství v husitské době. I zde volí cestu práce s pramennými materiály, které byly dosud spíše opomíjeny, konkrétně se jedná o knihy trhové, soudní či radní. Na jejich základě rekonstruuje různé strategie přežití českých katolických uprchlíků v zahraničí: někteří se snažili zpeněžit své teoretické nároky na majetky zanechané v Čechách, jiní naopak investovali do lokálních platů a rent ve městech, která je přijala, a dále zde využívali finanční nástroje, jako jsou zástavy či depozita v klášterních institucích. Pozoruhodné je i Vodičkovo sledování, že mezi exulanty vznikaly vztahy vzájemné solidarity, mnohdy však nikoli čistě altruistické – šlo často o kalkulované formy finanční a sociální podpory. Tento příspěvek tak obohacuje knihu o rozměr individuálních sociálních strategií a variabilitu reakcí na krizové situace. Jedinou výtkou k této studii snad může být zaměření pozornosti na uprchlíky jen z lépe situovaných vrstev a opomenutí chudších skupin obyvatelstva. K chudším vrstvám samozřejmě neexistují vypovídající prameny, je tedy proto nutné počítat s určitou mírou generalizace.

Studie Veroniky Večeřové se soustředí na královské město Písek. Autorka stručným a přístupným jazykem seznamuje čtenáře s jednotlivými obchodními privilegii města, avšak těžiště jejího příspěvku leží především v analýze konfliktních vztahů Písku s okolními sídly – zejména s Týnem nad Vltavou, Vodňany a Prachaticemi. Odhaluje tak dlouhodobé napětí vyplývající jak z jurisdikčních sporů, tak ze soupeření o obchodní kontakty a tranzit. Z textu je patrné, že Písek musel již od svého vzniku čelit nevýhodné geografické poloze, která jej stavěla mimo hlavní nadregionální trasy, jejichž průběh byl již historicky ustálen. Navzdory opakovaně vydávaným královským privilegiím, jimiž město disponovalo, nedokázalo snadno proniknout do významnější sítě dálkového obchodu. Velmi přínosné je rovněž grafické znázornění cest a kontaktů v mapových přílohách, které názorně dokládají hierarchii i strukturu obchodních vazeb.

Příspěvek Kajetána Holečka se opírá o mimořádně zajímavý, ovšem nesouvisle dochovaný pramenný soubor zvaný *Knihy židovských obligací*, uložený ve znojemském archivu pro léta 1415–1438. Autor se soustředí na kvantitativní, sociální a geografickou analýzu zaznamenaných půjček, a přibližuje tak strukturu vztahů mezi židovskými věřiteli a jejich dlužníky. Dokáže přitom přesvědčivě ukázat, kdo si peníze půjčoval, z jakého sociálního prostředí pocházel a jaké byly vazby mezi městem Znojmem a jeho především venkovským zázemím. Cenným aspektem autorova přístupu je také sledování rytmu těchto finančních transakcí v průběhu roku. Zajímavé jsou pak i výsledky srovnání židovských a křesťanských obligací – ukazuje se, že obě skupiny dlužníků a věřitelů se překrývaly jen ve velmi omezené míře, což dokládá spíše paralelní než vzájemně se prolínající finanční cirkulaci v rámci daného prostředí.

Studie Jana Boublíka se věnuje každodennímu fungování mincovního oběhu v pozdně středověkých a raně novověkých Čechách. Upozorňuje na rozdíl mezi stabilnější „tvrdou" mincí a drobnou měnou, jejíž hodnota byla mnohem kolísavější. Zvláštní pozornost věnuje autor fenoménu devalvace drobné mince a trojímu kurzu stříbrného oběživa vůči zlatu, stejně jako masivnímu přílivu méně kvalitních fenikových ražeb z okolních zemí, který přispíval ke středoevropské peněžní krizi. Jeho výklad je jasný a věcný, pevně zakotvený v pramenném materiálu a přináší přehled o praktickém fungování peněz v každodenním platebním styku ve městech.

Viktor Pohanka přinesl podrobnější vhled na vývoj cen a mezd v kutnohorském hornickém prostředí v první polovině 16. století. Autor se opírá o závěry Aloise Míky, které v zásadě potvrzuje a dále rozvíjí, čímž dodává jejich výkladovým liniím širší platnost v rámci městského dobového hospodářství.[1] Pohanka zároveň upozorňuje na velmi solidní hospodářské zázemí hornického regionu a na aktivní opatření městské rady, která pomáhala udržovat cenové hladiny zemědělských produktů na úrovni běžných královských měst. Okrajově, ale živě nahlíží skrze účetní knihy, obecní účty a stížnosti havířů i do dějin každodennosti – například do triků některých pekařů při šizení chleba, zatímco řezníci se v jeho líčení jeví jako poměrně féroví obchodníci.

1) Alois MÍKA, *Nástin vývoje cen zemědělského zboží v Čechách v letech 1424–1547*, Československý časopis historický 7, 1959, s. 545–571.

Příspěvek Ludmily Sulitkové představuje podnikatelské aktivity brněnských měšťanů v období předbělohorské krize a pečlivě ukazuje, že hospodářská realita města byla mnohem pestřejší, než často stereotypně předpokládáme. Sulitková klade důraz na rozmanité způsoby obživy – kombinaci obchodu, pronájmů, pozemkového hospodaření a řemeslné výroby. Za přínosné považuji zejména její nahlédnutí do sociální mobility a do přenosu podnikatelských strategií mezi generacemi, podpořené důslednou prací s městskými knihami a majetkovými záznamy. Studie tak zřetelně připomíná, že měšťanská podnikatelská sféra nebyla doménou jen několika prominentních rodin, ale i širší vrstvy drobných měšťanů, kteří svými každodenními rozhodnutími spoluutvářeli lokální ekonomický rámec.

Marek Durčanský otevírá pohled do prostředí Univerzity Karlovy v době, kdy se ocitla pod kontrolou nekatolických stavů, a hospodářská správa školy tak procházela podstatnou proměnou. Autor představuje první držitele nově vzniklého úřadu kvestora a na jejich příkladech názorně ukazuje, jak se tato funkce postupně profesionalizovala. Současně přináší náhled na hospodářskou situaci jednotlivých kolejí, které se musely vyrovnávat s odlišnou majetkovou základnou i příspěvkovou politikou. Zajímavým momentem je zachycení sporu mistrů o míru centralizace univerzitního hospodaření – téma, které ukazuje vnitřní napětí mezi tradiční autonomií kolejí a snahou o efektivnější správu společného majetku. Teprve v letech 1617/1618 získávají povinnosti kvestora pevnější kontury a jeho autorita je jasněji vymezena. V tomto kontextu se jeví přínosná i přiložená edice instrukce vzniklé patrně v reakci na nespokojenost s předchozím správcem, která zachycuje dobový požadavek na transparentnější a odpovědnější hospodaření.

Závěrečná studie Jana Lhotáka vnáší do sborníku širší časovou perspektivu a tvoří pomyslný most mezi středověkými a novověkými tématy. Na příkladu šacunků[2] přesvědčivě ukazuje kontinuitu mezi středověkem a raným novověkem a podává přehled jejich vývoje v delším časovém rámci. Přitom bere v potaz odlišné prostředí jejich vzniku i specifické lokální podmínky jednotlivých měst, které se do výsledných hodnot a zápisů promítaly. Lhoták navíc poukazuje na úpadek ekonomické kondice poddanských měst na přelomu

2) Slovo *šacuňk* označovalo majetkový odhad, berni či dávku stanovovanou z majetkového odhadu.

17. a 18. století a nastiňuje, že šacuňky mohou být cenným nástrojem k nahlédnutí těchto změn. Přínosné je i autorovo upozornění na nepoměr v dosavadním bádání: zatímco středověké berní knihy byly studovány systematicky, zájem o pozdější období byl výrazně nižší – možná i proto, že objem dochovaných materiálů podstatně narostl a jejich zpracování je tedy náročnější. Lhoták tím otevírá cestu k dalšímu bádání a naznačuje, že tento specifický pramen může přinést ještě mnoho zajímavých poznatků.

Text publikace obohatili autoři o reprodukce pramenů, značné množství tabulek, grafů a schémat. Cílem těchto příloh je zpřehlednit a doplnit odborný výklad, což se zpravidla daří. Pro čtenáře, kteří nejsou běžně konfrontováni s pramennou surovou matérií hospodářských dějin, jde o příjemné nahlédnutí „za oponu" historikovy práce. Nelze také opomenout velmi solidní výčet využitých archivních fondů. Vedle informací z domácích institucí čerpali autoři v relevantních případech rovněž ze zahraničních výzkumů ve Vratislavi, Žitavě, Vídni či Drážďanech. Pozitivně vnímám též zařazení studií začínajících badatelů.

Autoři dokáží nabídnout detailní vhledy do mikrohistorických procesů, uvažování měšťanů, mechanismů finanční správy i cenových relací. O to více se však ukazuje, že kniha jako celek tyto sondy nespojuje do jednoho kompaktnějšího příběhu. Problematika „ekonomického myšlení", obsažená v podtitulu, se tak z textu vynořuje spíše mezi řádky nežli programově.

Jakkoliv publikace zaujme pestrostí témat i přístupů, může část čtenářů odradit jistou nesourodostí a někdy až zahlcující přítomností tabulek a grafů. Mnozí mohou mít pocit, že před sebou mají spíše velmi bohatě vybavený archivní výtah než syntetizující text. Je nutné konstatovat, že *Ceny – mzdy – peníze* působí mnohem více jako sborník studií než jako kolektivní monografie. Takovýto častý nedostatek kolektivních monografií snad ani nepřekvapí, zvlášť když jde o soubor výstupů z kolokvií (konaných v letech 2020–2021). Přesto by publikaci výrazně prospěla pevnější vnitřní struktura či závěrečná syntetizující kapitola, která by jednotlivé studie ideově propojila.

V závěru uvedené připomínky nijak významněji neumenšují zdařilost této publikace. Pokud bylo cílem kolektivu autorů vyvolat odbornou diskusi nad předloženými tezemi a nabídnout přehled svých dlouhodobých výzkumných aktivit, pak tohoto cíle dosáhli. Mám za to, že kniha přináší mnohé nové poznatky, inspiruje a povzbuzuje další výzkum.

V uplynulých dvou letech od publikování recenzovaného sborníku vydali někteří autoři samostatné monografie, v nichž dále rozvinuli témata zde pouze nastíněná. Lze uvést *Sázku na křížového krále*[1] Ondřeje Vodičky či *Krajinu středověké Prahy*,[2] jejímž spoluautorem je Tomáš Klír. V roce 2025 pak vyšel svazek *Dějiny Brna 3: Město v raném novověku*,[3] na němž se podílela také Ludmila Sulitková. V tomto ohledu kolektivní monografie *Ceny – mzdy – peníze* bezesporu splnila svůj účel – otevřela nová témata a představila dlouhodobé badatelské zájmy autorů.

Bc. Kateřina Mathauserová
Filozofická fakulta Univerzity Karlovy
studentka navazujícího magisterského studia
kacka.mathauserova@gmail.com

DOI: 10.14712/30298393.2026.16

Jakub S. BENEŠ, *Dělníci a nacionalismus. Česká a německá sociální demokracie v Předlitavsku, 1890–1918*

Praha, Academia 2024, 420 stran, ISBN 978-80-200-3538-7

Kniha *Dělníci a nacionalismus* historika Jakuba S. Beneše by se na první pohled mohla jevit jako vědecky inovativní dílo, které přináší nový pohled na vztah dělnického hnutí k národnostní otázce. Práce amerického historika s českými kořeny totiž uchopuje své výzkumné téma třídy a nacionalismu pomocí dvou základních paradigmat. Dělnická třída jakožto analytická kategorie je nahlížena skrze přístup Geoffa Eleyho a Keitha Nielda, kteří přišli se sklou-

1) Ondřej VODIČKA, *Sázka na křížového krále – katoličtí exulanti z měst (1419–1436/1454)*, Dolní Břežany 2024.
2) Jan KLÁPŠTĚ – Tomáš KLÍR – Ivo ŠTEFAN, *Krajina středověké Prahy*, Praha 2024.
3) Bronislav CHOCHOLÁČ a kol., *Dějiny Brna 3: Město v raném novověku*, Brno 2025.